

A munka különös értékét az adja, hogy nem csupán életrajz, hanem egyben a magyarországi, majd erdélyi hadseregszervezés menetéről is olvashatunk benne. Néhány apróbb tévedést azonban szövére kell tennünk. Így Mészáros Lázár hazatéréséig nem Melczer Andor ezredes szervezte a hadügyminisztériumot, hanem maga Batthyány miniszterelnök, majd Ottinger Ferenc vezérőrnagy. (Melczer kinevezését csak június végén kezdeményezte a miniszterelnök). A 20. oldalon október 23. szerepel november 23. helyett. A 38. oldalon az áll, hogy Czetz tábornok május második felében utasítást adott a havasi hadjáratra, holott nyilvánvalóan Bemről van szó. Némileg félreérthető az is, hogy Czetz intézte Mészáros emlékiratainak kiadását (41. o.),

hiszen a kiadás köztudottan Szokoly Viktor nevéhez fűződik.

Czetz irodalmi működéséről érdemes megjegyezni, hogy 1850-ben megjelent összefoglalója után részletesebben is megírta az erdélyi hadjárat 1849 április végéig terjedő történetét a Klapka György neve alatt megjelent "Nationalkrieg in Ungarn und Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849" című munkában. Elkészült a folytatás is, amely azonban kéziratban maradt, akárcsak Czetz időskori visszaemlékezései. Jó lenne, ha a szabadságharc 150. évfordulójára akadna kiadó ezek megjelentetésére is.

Hermann Róbert

WILLIAM LAIRD KLEINE-AHLBRANDT

THE BURDEN OF VICTORY

France, Britain and the Enforcement of the Versailles Peace, 1919–1925

(University Press of America, Inc., Lanham-New York-London, 1995. 342 o.)

Az Egyesült Államokban élő, feltehetőleg német származású szerző neve alatt már több, századunk európai történetét feldolgozó mű látott napvilágot.

A kis könyv írója azt a célt tűzte maga elé, hogy bemutassa az 1919 és 1925 közötti német – és ezzel összefüggésben az európai – történelem eddig kevésbé ismert aspektusait.

A kötetet a korabeli angol, francia, német lapokból, könyvekből vett szemléletes rajzok, karikatúrák, térképek, alapos bibliográfia, név és tárgymutató egészíti ki. Feltétlenül említést érdemelnek a mellékletek, amelyekben a korszak fontosabb dokumentumai (pl. a locarnói egyezmény szövege, jegyzék az európai nagyhatalmak korabeli vezetőiről) szerepelnek. Ahlbrandt biztosan kezeli az angol, francia, német nyelvű forrásokat, a jegyzetek az egyes fejezetek végén találhatóak.

Apró hibaként felrögható a szerzőnek,

hogy a tartalomjegyzékben szereplő címek néhányszor nem egyeznek a fejezetek tényleges címével, illetve az oldalszámok sem mindig pontosan szerepelnek.

Az előszó után a bevezetés („Egy szövetség keletkezése”) nyomon követi az angol, a francia és a német külpolitika alakulását a XIX. század utolsó harmadában. Bemutatja a későbbi antant-szövetség formálódásának hátterét, majd annak erősödését 1918-ig, az első világháború végéig.

Az első fejezet („Szertartás Versailles-ban”) végigköveti az 1919. június 28-án Versailles-ban történeteket, ismerteti a világháborúban vesztes Németország számára igen szigorú katonai, politikai, gazdasági megkötéseket tartalmazó békeszerződés fontosabb rendelkezéseit, majd kitér annak későbbi ratifikálására.

A második témaegységből („A biztonság minden”) a béke francia fogadtatásáról, az annak rendelkezéseinél még többet akarók (Foch, Poincaré) és Clemenceau közötti nézetkülönbségekről, Franciaország kelet-európai biztonságpolitikájáról, a régió országaival kötött szerződéseiről tudhatunk meg többet.

A harmadik fejezet („Az elkeseredés okainak mérséklése”) bemutatja a német Reichswehr 1920-as Ruhr-vidéki kommunistaellenes bevetését és az angolok – az első világháború előtti állapotokhoz hasonló – elfordulását az európai ügyektől.

A negyedik nagy témakör („A nagy terv”) a Poincaré francia politikus nevével fémjelzett új politika térhódítását – nevezetesen, hogy Franciaországnak egyedül kell kikényszerítenie a versailles-i rendelkezéseket – mutatja be. Taglalja a német–szovjet közeledés okait, az 1922. április 10-én megnyílt genovai konferencia történéseit. Elemzi az április 16-án Rapallóban kötött szovjet–német megállapodást, mellyel Németország kilépett a gazdasági és politikai elszigeteltségből.

Az ötödik témaegység („Valakinek fizetnie kell”) bemutatja a Németország fizetési, kártérítési kötelezettségeinek kikényszerítésére tett angol–francia fenyegetőzéseket, összehasonlítja a francia és a német gazdaság helyzetét, kidomborítva az utóbbi súlyos válságát.

A hatodik fejezet („Egy kevés szemet kapni”) ismerteti a Ruhr-vidék francia megszállását 1923 januárjában, majd az annak következtében kibontakozó német passzív ellenállást. Bemutatja Anglia széntermelési problémáit, a két volt antant-állam között a megszállás ténye miatt kialakult politikai nézeteltéréseket.

A hetedik témakör („A passzív ellenállás vége”) bemutatja a francia diplomácia csehszlovákiai, lengyelországi próbálkozásait, a Ruhr-vidéken kialakult „megszálló-megszállott” helyzetet, Franciaország rajnai szeparatista törekvéseket támogató magatartását, valamint az az ellen történt angol tiltakozásokat, az 1923-as német gazdasági krízist és a nyomában fellépő vágató inflációt.

A nyolcadik fejezet („A franciák megnyerése a távozáshoz”) a Németország pénzügyi és gazdasági megsegítését célzó Dawes-tervet tárgyalja (mely által a háborús jóvátétel fizetését kívánták biztosítani), továbbá az arról 1924 júliusában Londonban folytatott angol–francia tárgyalásokat, és az 1924-es angol–szovjet kereskedelmi egyezményt.

A kilencedik témaegység („A berlini kezdeményezés”) az 1924–25 folyamán az idegen csapatok Németországból és a Rajna-vidékről történő kivonásáról folytatott tárgyalásokat, illetve ezzel párhuzamosan a német belpolitikai helyzetet járja körül.

A tizedik fejezet („A mérséklő”) az 1925 márciusában összeült genfi konferencián részt vevő Chamberlain angol külügyminiszter szerepét vizsgálja. Górcső alá veszi a német bel- és a Stresemann irányította külpolitikát, többek között a Csicserinrel való berlini találkozását 1925 szeptemberében, de kitér az azt befolyásolni akaró angol–francia próbálkozásokra is. Leírja a Ruhr-vidék 1925. július 15. és augusztus 15. között lezajlott kiürítését.

A tizenegyedik és a tizenkettedik nagy témakör („Találkozás a Lago Maggiore-nál”, illetve „A kényelem házassága”) taglalja az 1925 októberétől Locarnóban zajlott nemzetközi konferencia során folytatott tárgyalásokat, a Rajna-vidék demilitarizálását és a Németország belga és francia határainak garantálását kimondó locarnói szerződés október 16-i aláírását. Elemzi az ennek következtében Közép–Kelet-Európában előállt politikai helyzetet.

A tizenharmadik fejezetből („Locarno szelleme”) Németország 1926. szeptember 10-én a Népszövetséghez történt csatlakozásáról, a szövetséges katonai erők 1926 végén német földről történt kivonásáról, az 1928. augusztus 27-én – a háborút, mint a nemzeti politika eszközt elítélő – Párizsban aláírt Briand-Kellog paktumról tudunk meg részleteket.

Az epilógusban („Teaidő”) kitekintésként, Stresemann utolsó nagyobb fegyvertényéről, a szövetséges csapatoknak a Rajna-vidékről való végleges kivonásáról (1930) kapunk képet.

A kötet mindenképpen hasznos útmutatóul szolgálhat a 1920-as évek történetét kutatók számára.

Balla Tibor

REICHSWEHR UND ROTE ARMEE

Dokumente aus den Militärarchiven Deutschlands und Russlands 1925–1931

Bearbeitet von Kai von Jena und Natalja E. Elisseeva

(Bundesarchiv, Koblenz, 1995. 127 o.)

Az olvasó igazi hadtörténelmi csemegével találkozik, amikor kezébe veszi ezt a hiánypótló művet. Első pillantásra szembeötlő, hogy német és orosz nyelven megjelent vékony dokumentumkötetről van szó, mely valószínűleg egy több hasonló kötetet magába foglaló, tervezett sorozat első példánya. A mű tulajdonképpen a német Szövetségi Levéltár és az Orosz Levéltári Szolgálat között 1992-ben Moszkvában aláírt megegyezés nyomán készülhetett el. A források kiadása egyben jól példázza az orosz és a német levéltárosok együttműködési készségét történelmük közös vonatkozásainak feltárására, széles olvasóközönséggel való megismertetésére.

A szerzők nem mindennapi, napjainkban egyre inkább az érdeklődés homlokterébe kerülő témát választottak. A német Reichswehr és a Vörös Hadsereg 1920-tól 1933-ig folytatott katonai együttműködése a két világháború közötti időszak legjobban őrzött államtitkai közé tartozott. A Szovjetunióban először az 1930-as évek végén végzett sztálini tisztogatásokkal összefüggésben derült fény a német haderőhöz fűződő kapcsolatokra. Mértékéről, céljairól a német és a nyugat-európai sajtóban is csak feltevések, féligazságok láttak napvilágot.

A kiadványban összesen előszót, öt német és öt orosz nyelven kinyomtatott dokumentumot találunk, amelyek mindegyike mellé rövid kivonatos ismertetéseket illetve mutatókat mellékeltek részben orosz, részben német nyelven. Az iratok csak a szükséges

mértékben kommentáltak, a tárgyi összefüggéseket a köztük lévő kereszthivatkozások világítják meg. Az eredeti katonai rövidítéseket, stilisztikai különlegességeket a szerkesztők megtartották.

A német–orosz szerzőpáros a kétnyelvű előszóban a rapallói szerződés 1922-es megkötésétől 1933-ig, Hitler hatalomra jutásáig terjedő időszakban a kifejezetten jó szovjet – német katonai kapcsolatok alakulását elemzi, követi nyomon. Számtalan, eddig a szakemberek által sem ismert részletre hívják fel az olvasó figyelmét. Kiderül a leírtakból, hogy Németországban a versaillesi béke rendelkezéseit, mondhatni, kezdettől fogva nem tartották be, a titkos fegyverkezést, mint például a légierő fejlesztését, a megkötések ellenére is folytatták. A levéltári anyagokból kiviláglik, hogy a mindkét félnek rendkívül hasznos és tanulságos együttműködés a légierő, a páncélos fegyvernem, a vegyi fegyverek fejlesztése és kipróbálása, a katonai személyzet kiképzése és iskolázása terén valósult meg. A Szovjetunióban több helyen és alkalommal próbáltak ki közösen páncélosokat, repülőgépeket, vegyi fegyvereket, sőt a szovjetek egy német repülő alakulatot is kiképeztek. Ezzel párhuzamosan 1924–1932 között magas rangú szovjet tisztek 3–10 fős kis csoportja állandóan Németországban tartózkodott. A németek rendszeresen részt vettek a Vörös Hadsereg hadgyakorlatain. Hitler hatalomra kerülése után sem szakadtak meg teljesen a két fél közötti katonai kapcsolatok – például 1933